

Список використаних джерел:

1. Доманчук Д. П., Лучик С.Д., Чикуркова А.Д. Аграрні соціально-трудові відносини - 7-е вид., доп. і перероб. - Кам'янець-Подільський: Видавництво Абетка Світ, 2009. - 320 с.
2. Шаульська Л. Умови розвитку трудового потенціалу // Економіст. – 2009. - №2. С.11-27.
3. Смоляр Л.Г. Дослідження тенденцій розвитку кадрового потенціалу на промислових підприємствах України/ Л.М. Смоляр// Економіка & держава-2008-№5 с.9-96.
4. Малік М. Й. Кадровий потенціал аграрних підприємств: управлінський аспект [Текст] / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк. - К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2005. - 368 с.: рис., табл. - Бібліогр.: С. 348-366.
5. Прижигалінська Н.В. Формування кадрового потенціалу аграрного сектора регіону / Н.В. Прижигалінська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв. – Спеціальний випуск 3 (42) - 2007. - С. 43-48.
6. Якуба М.М. Кадровий потенціал як ключовий елемент потенціалу підприємства в умовах глобалізації/ М.М. Якуба// Науковий вісник НЛТУ України -2009.- №7 с.302-305.
7. Колтунович О.С. Методичні аспекти оцінки кадрового потенціалу підприємства // Україна: аспекти праці. – 2007. - №5. – С.42-47.

Рецензент: д.е.н., професор Доманчук Д.П.

УДК 330.131.7

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

***Гончаров В.М., д.е.н., професор; Мартинова Л.В., аспірант
Луганський національний аграрний університет***

Розглянуто теоретичні аспекти управління ризиками інноваційної діяльності, сформульовані підходи щодо удосконалення системи управління інноваційними ризиками підприємств агропромислового комплексу України.

Theoretical aspects of risk management of innovative activity are considered, approaches to improvement of a control system by innovative risks of the enterprises of agro-industrial complex of Ukraine are created.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання значення інновацій дуже велике, оскільки вони забезпечують інтенсивний розвиток майже всіх галузей економіки, нарощують економічний, виробничий потенціал економіки, є гарантією високої конкурентоспроможності національних товарів, робіт і послуг, що, у свою чергу, стає передумовою стійкого розвитку економіки будь-якої держави. Важливу роль відіграють інновації і в агропромисловому комплексі. Недостатня увага до рішення питань інноваційного розвитку негативно позначається на фінансово-господарській діяльності підприємства в довгостроковій перспективі.

Як свідчить практика, українські підприємства агропромислової сфери програють у конкурентній боротьбі з іноземними виробниками як на міжнародному, так і на національному ринках. Це пояснюється загальним кризовим станом економіки, дефіцитом фінансових ресурсів, які необхідні для реалізації інноваційних проектів, а також великою кількістю обмежуючих факторів, що негативно впливають на інноваційно-інвестиційну діяльність підприємства.

Основними обмежуючими факторами в інноваційній сфері є: суперечливість законодавчих актів, складність фінансового стану багатьох підпри-

ємств, високий ступінь зношеності основних фондів, недостатність державної підтримки, наявність проблем з організації ефективного ризик-менеджменту та ін. Крім того, у своїй повсякденній діяльності підприємства АПК зіштовхуються з великою кількістю ризиків, таких як: коливання цін і врожайності внаслідок посухи, граду, повені; часткова або повна втрата ресурсів; зміна державної політики щодо підтримки й регулювання внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції. Все це приводить до значних коливань доходів по роках підприємств аграрного сектора економіки, а іноді – до їхнього повного банкрутства, і, як наслідок, створюються сприятливі умови для виникнення різних видів ризиків у сфері АПК.

Вищесказане визначає актуальність дослідження проблемної сфери управління ризиками інноваційної діяльності в агропромисловому комплексі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань інноваційної діяльності, у тому числі і в агропромисловому комплексі, присвячені численні наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: Й.А.Шумпетер, П.Друкер, Б.Твісс, Б.Санто, А.Чухно, В.Базилевич, В.Александрова, Ю.Бажал, П.Завлін, П.Перерва, М.Туган-Барановський, В.Мединський, Р.Фатхутдінов, С.Квятковський, С.Ільєнкова, О.Лапко, С.Ямпольський і інші. Незважаючи на велику кількість досліджень з проблем інноваційної діяльності, ряд питань в інноваційній сфері й дотепер залишається дискусійним або невирішеним. Так, неоднозначністю характеризуються підходи щодо формування системи ефективного ризик-менеджменту в інноваційній сфері, мають потребу в подальшому розвитку підходи щодо вдосконалення управління ризиками інноваційної діяльності в сфері АПК, як однієї з ключових галузей виробництва в Україні.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення теоретичних аспектів управління ризиками інноваційної діяльності та формування підходів до вдосконалення системи управління інноваційними ризиками підприємств агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вихідним етапом дослідження є уточнення ключових категорій управління ризиками інноваційної діяльності: інновації, економічний ризик, управління ризиками інноваційної діяльності.

В науковій літературі нараховують близько 100 різноманітних формулювань поняття «інновації». Історія походження поняття «інновація» пов'язана з латинським терміном *innovare*, що означає «відновлятися» або «змінюватися» [1, с. 10]. Вважають, що поняття «інновація» виникло в наукових дослідженнях ХХ ст. і спочатку означало проникнення деяких елементів однієї культури в іншу [2, с. 10]. Існує думка, що вперше термін «інновація» був введений австрійським економістом Й. Шумпетером у роботах «Теорія економічного розвитку» (1912 р.) і «Капіталізм, соціалізм і демократія» (1942 р.). У своїх роботах Й. Шумпетер відзначає, що інновація є основним джерелом прибутку. Прибуток виникає з інновації, а вона у свою чергу, спонукує підприємця вводити все нові й нові інновації [3, с. 233]. Таким чином, проявляється ефект наростання інноваційної діяльності.

За іншою версією, категорія «інновації» виникла ще в 16 сторіччі. Поняття інновації використовувалося також у контексті «політичної революції, повстання або бунту», однак таке трактування категорії не використовується, починаючи з вісімнадцятого сторіччя. Засновником теорії інновацій вважається М. Туган-Барановський, а Й. Шумпетер разом з його німецькими колегами В. Зомбартом і В. Мичерлихом виступають його послідовниками [1, с. 9-10].

Аналіз наукової літератури дозволив зробити висновки, що найбільш обґрунтованим підходом до визначення поняття «інновації» згідно цілей нашого дослідження є процесний підхід. Це пов'язане з тим, що розгляд інновації як процесу дозволяє досліджувати інноваційну діяльність як безперервний процес, у якому результати характеризують лише стан інноваційної системи в межах реалізації окремого етапу інноваційного процесу. У науковій літературі для характеристики процесів, пов'язаних з інноваціями використовують поняття «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес».

Поняття «інноваційний процес» розглядається з різних сторін і його деталізація варіюється. В.Г. Мединський виділяє три основних позиції розгляду інноваційного процесу [4, с. 24]: як паралельно-послідовне здійснення науково-дослідної, науково-технічної, інноваційної, виробничої діяльності та маркетингу; як тимчасові етапи життєвого циклу нововведення від виникнення ідеї до її розробки й поширення; як процес фінансування, інвестування розробки й поширення нового продукту або послуги.

Щодо складу етапів інноваційного процесу (інноваційного циклу) у науковій літературі не існує єдиної думки. Етапи інноваційного процесу можуть включати такі стадії: наукові дослідження, дослідницько-конструкторські розробки, освоєння виробництва, просування нового товару на ринку, дифузія, освоєння споживчого ринку.

Найбільш коректним, на наш погляд, можна вважати комплексне розуміння інноваційного циклу як об'єднання життєвого циклу товару й попередніх стадій наукових досліджень, експериментально-конструкторських розробок і інших етапів, які передують початку виробництва товару.

У випадку, коли інноваційна фірма приступає до розробки нової технології або продукту, неможливо віднести ці розробки до інновацій доти, поки не відбудеться їхнє практичне втілення у виробництво й не буде отриманий результат.

Отже, зважаючи на те, що інвестиційний проект здобуває інноваційні властивості не відразу після початку його реалізації, а на наступних стадіях його реалізації, ми можемо умовно розділити інновації на: потенційні й реальні.

Потенційні інновації являють собою перспективний імовірнісний результат проведення заходів щодо доведення нового продукту або технології до стадії виробництва й одержання від його використання позитивного ефекту.

Реальні інвестиції являють собою кінцевий результат інноваційної діяльності й відповідають таким основним ознакам як: новизна, практичне втілення, наявність позитивного ефекту.

Специфічною рисою інноваційної діяльності в будь-якій сфері економіки є підвищений рівень впливу факторів ризику. У зв'язку із цим, дослі-

дження ризиків інноваційної діяльності викликає підвищений інтерес із боку дослідників.

Виникнення ризику як економічної категорії ототожнюють із появою у суспільстві товарно-грошових відносин, коли ризик розглядалася як втрата майна внаслідок заморських подорожей, нападу грабіжників та інших форс-мажорних обставин.

Сучасне розуміння економічного змісту ризику пов'язане з розглядом ризику не тільки як втрати, отриманої в результаті прийнятого управлінського рішення, але і як відхилення від запланованого результату.

Аналіз підходів до визначення категорії "економічного ризику" на основі джерел наукової економічної літератури дозволив авторам запропонувати наступне її визначення: економічний ризик - це складна об'єктивно-суб'єктивна категорія, що характеризується ситуацією ймовірності втрати різного роду ресурсів і/або відхиленням фінансово-економічних результатів діяльності від запланованих в умовах ухвалення управлінського рішення з наявних альтернатив.

У загальному значенні, управління ризиками в економіці являє собою сукупність процесів, пов'язаних з ідентифікацією, аналізом ризиків і прийняттям рішень, які передбачають максимізацію позитивних і мінімізацію негативних наслідків настання ризикованих подій [5, с.21]. Виникнення ризику пов'язане з недостатністю інформації про хід економічних процесів, відповідно одержання необхідної інформації зменшує невизначеність і ризик.

Укрупнено систему керування інноваційними ризиками на агропромисловому підприємстві можна представити у вигляді взаємодії об'єкта управління ризиками й суб'єкта управління ризиками [6, с.260].

Об'єкт управління – це безпосередньо інноваційний ризик, ризиковані вкладення капіталу й економічні відносини між суб'єктами в процесі підприємницької діяльності.

Суб'єкт управління – це спеціальна група людей (фінансові менеджери, фахівці з ризик-менеджменту), що забезпечує цілеспрямоване управління ризиком інноваційної діяльності об'єкта керування, використовуючи різні методи управлінського впливу.

Процес управління інноваційними ризиками повинен базуватися на таких основних принципах: усвідомленість прийняття ризиків, керованість прийнятими ризиками, співвідношення прийнятих ризиків з рівнем прибутковості господарських операцій, співвідношення прийнятих ризиків з можливими втратами підприємства, облік фактора часу, облік стратегії підприємства в процесі керування ризиками, облік можливості передачі ризиків третім особам.

Окремої уваги вимагає вивчення особливостей впливу економічних ризиків на хід інноваційних процесів в АПК. У цьому аспекті слід зазначити, що Україна володіє всіма необхідними природно-кліматичними ресурсами, які здатні забезпечити високий розвиток аграрного виробництва й стати провідним виробником і експортером сільськогосподарської продукції у світі. Проте, ступінь залучення інвестицій в інноваційні розробки в цій галузі дуже низька, що пояснюється недостатньою прозорістю, непослідовністю й здебі-

льшого безсистемним характером державного регулювання, низьким рівнем інноваційної культури, відсутністю достатньої кількості інвесторів. Через це аграрному сектору ніяк не вдається у повній мірі скористатися наявними значними природними перевагами.

Згідно за даними Всесвітнього економічного форуму-2011 Україна піднялась з 89-го на 82-ге місце в щорічному рейтингу конкурентоспроможності [7]. Однак, показники, що характеризують інноваційну сферу мають тенденції до погіршення. Найбільшої втрати (зниження на 11 пунктів) Україна зазнала за субіндексом «Інновації» (74 місце). Разом із тим, експерти відзначили стабілізацію ситуації в інноваційній сфері за складовою “Підтримка урядом розвитку передових технологій” [8].

Як свідчать офіційні статистичні дані, останнім часом спостерігається зріст деяких показників, що характеризують інноваційну активність підприємств. Так, спостерігається збільшення загальної суми витрат на інноваційну діяльність з 9867,1 млн. грн. в 2010 році до 10349,9 млн. грн. в 2011 році. При цьому збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності протягом 2010-2011 років сталося в основному за рахунок збільшення власних джерел фінансування (з 4775,2 млн. грн. в 2010 році до 7585,6 млн. грн. в 2011 році) та інших джерел (з 771,9 млн. грн. в 2010 році до 6542,2 млн. грн. в 2011 році). Питома вага підприємств, що займалися інноваціями зросла з 13,8% в 2010 році до 16,2% в 2011 році [9].

Як наслідок, на сьогодні впровадження інноваційних проектів стає безальтернативним шляхом розвитку агропромислового сектора України.

Слід зазначити, що Луганська область входить у п'ятірку самих потужних промислово-економічних регіонів держави. Частка області в загальноукраїнському обсязі всього регіонального продукту в 2011 році склала 4,4%, на території області зосереджено 4,5% основних фондів і 5% трудових ресурсів України [9]. Проте, в 2010-2011 роках інвестиційні процеси області уповільнилися. На зниження темпів залучення інвестицій в аграрний сектор Луганської області впливають як суб'єктивні, так і об'єктивні фактори: світова криза, політична нестабільність у державі, зміни в інноваційному й інвестиційному законодавстві, наявність значної частки збиткових підприємств, що, у свою чергу, негативно відображається на інвестиційному іміджі області.

В умовах світової кризи керівниками всіх регіонів України були розроблені плани антикризових заходів. Так, у Луганській області був розроблений «План антикризових заходів щодо мінімізації наслідків фінансової й економічної кризи на економіку Луганської області», у якому позначені основні міри щодо розвитку економіки й наслідку світової кризи безпосередньо на економіку Луганської області [10]. В рамках цього плану в 2012 році почався 2-й етап реформ, і одним із пріоритетних напрямків цього року стала аграрна реформа Луганської області, що передбачає забезпечення продовольчої безпеки, розвиток сільського господарства регіону й створення прозорого ринку сільськогосподарських земель. Оскільки Луганська область є зоною ризикованого землеробства, то впровадження сучасних агротехнологій є актуальним питанням аграрної політики регіону. У зв'язку з цим, у листопаді 2010 року в ході І-го Лу-

ганського інвестиційного форуму підписаний меморандум з Торгово-господарською палатою Польщі. Метою підписання такого меморандуму є реалізація програми «Агрогород», що дозволить вирішити для аграріїв Луганської області наступні проблеми: створення необхідної інфраструктури, що включає весь комплекс необхідних послуг від зберігання своєї продукції, покупки насіння до ремонту техніки, навчання, одержання консультацій фахівців та інше; залучення інвестицій у Луганську область; створення близько 400 робочих місць; нарощування обсягу сільськогосподарського виробництва та прискорення виробничих зв'язків між сільгоспвиробниками.

Наступним етапом наукового дослідження є припущення, що системне управління ризиками інноваційної сфери має потребу в структуризації області інноваційного ризику. На основі проведеного дослідження сформовані підходи до класифікації факторів ризику інноваційної сфери в області АПК.

В узагальненому виді класифікація факторів ризику інноваційної діяльності включає такі групи ризиків: технологічний, екологічний, ризик нормативно-правового поля, ризик політичної нестабільності, фінансовий ризик, ринковий ризик, ризик катастрофічного впливу стихії природи та ін.

З огляду на широту категорії інновацій і складність протікання інноваційних процесів, вважаємо за доцільне використання комплексного підходу до управління інноваційними ризиками в сфері АПК.

Необхідний рівень результативності методології оцінки ризиків інноваційної діяльності підприємств АПК забезпечується: раціональною структурою побудови методики дослідження; розробкою й застосуванням відповідної моделі оцінки; доцільним вибором організаційних і аналітичних процедур.

Синтез методологічного інструментарію оцінки ризиків інноваційної діяльності дозволив нам представити оцінку ризиків інноваційної діяльності у вигляді багаторівневої багатокритеріальної ієрархічної моделі. Ця модель характеризує взаємодію різних елементів оцінки ризиків інноваційної діяльності, які утворюють складну систему оцінки ризиків інноваційної діяльності. При цьому можна виділити 4 основні рівні: оцінка ризику участі в інноваційному проекті; оцінка ризикованості проекту "у цілому"; порівняльна оцінка ризиків; аналіз груп проектів за ступенем ризикованості.

Основною метою цієї моделі є забезпечення процесу прийняття управлінських рішень щодо доцільності впровадження інноваційних проектів, що здійснюється поетапно:

- оцінка ідеї, що містить у собі узгодження системи цілей підприємства й попередню оцінку ризиків;
- оцінка ризикованості проекту "у цілому", що допомагає зробити порівняльну оцінку ризиків у натурально - речовій формі;
- оцінка ризику участі в інноваційному проекті, у процесі якої визначається структура й співвідношення внутрішніх і зовнішніх ризиків та їхній розподіл між учасниками інноваційного проекту;
- порівняльна оцінка ризиків за альтернативними варіантами здійснення інновацій, що здійснюється при виборі проекту ініціатором і потенційними учасниками;

- аналіз груп проектів за ступенем ризикованості є заключним етапом оцінки ризиків інноваційної діяльності, у процесі якого відбувається консолідація даних, які виходять у результаті аналізу окремих проектів за ступенем ризикованості й дозволяють оцінити їхню загальну ризикованість, а також зробити структурний аналіз закономірностей виникнення ризиків у рамках групи проектів.

Висновки. Таким чином, реалізація вищевказаної методики дозволить комплексно підійти до рішення проблеми мінімізації інноваційних ризиків, оптимізувати співвідношення інтересів всіх учасників інноваційного процесу й підвищити рівень оцінки його ризикованості.

Рішення головних проблем розвитку сільського господарства як на окремо взятому регіоні, так і на загальнодержавному рівні в умовах світової кризи доцільно здійснювати в наступних напрямках: сприяння вдосконаленню структури посівних площ, поновлення зонального розміщення виробництва сільськогосподарських культур; сприяння розвитку великого товарного виробництва шляхом модернізації й переоснащення діючого, законсервованих і будівництва тваринницьких ферм; реалізація стратегічних напрямків розвитку сільського господарства України до 2020 року; залучення інвесторів; прискорення технічного й технологічного переоснащення сільськогосподарської галузі.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на більш детальну розробку рівнів оцінки ризиків інноваційної діяльності підприємств АПК і оптимізацію структури індикаторів оцінки.

Список використаних джерел:

1. Чухрай Н. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві : [підруч.] / Н. Чухрай, Р. Патора. – К.: КОНДОР, 2006. — 398с.
2. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность : [монографія] / Д.И. Кокурин. – М.: Экзамен, 2001. — 576 с.
3. Вовчак О.Д. Інвестування // О.Д. Вовчак. – Львів: Новий світ. - 2006. – 544 с.
4. Медынский В.Г. Инновационный менеджмент : [учебн.] / В.Г. Медынский. – М.: Инфра-М, 2002. – 295 с. – (Серия "Высшее образование").
5. Уродовских В.Н. Управление рисками предприятия: Учеб. пособие./ В.Н. Уродовских. – М.: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2010. – 168 с.
6. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків. Навч.посібник / Донець Л.І., Шепеленко О.В., Баранцева С.М., Сергєєва О.В., Веремейчик О.Ф.; за заг. ред. Донець Л.І. – К.: Центр учбової літератури, 2012.- 472 с.
7. Офіційний сайт федерації роботодавців України. Україна в рейтингу Всесвітнього економічного форуму-2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fru.net.ua/ukraina-u-dzerkali-rejtingu-vsesvitnogo-ekonomichnogo-forumu-2011/>.
8. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Конкурентоспроможність економіки України: місце України в основних світових рейтингах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=173714&cat_id=17373.
9. Офіційний сайт Головного управління статистики у Луганській області. Статінформація - Луганська область. – Режим доступу: <http://www.lugastat.lg.ua/statinform.htm>.
10. План антикризисных мероприятий по минимизации последствий финансового и экономического кризиса на экономику Луганской области. Прил.1 к решению областного совета от 27.11.2008 г. № 25/12.

Рецензент: д.е.н., професор Калінеску Т.В.